ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว

The Relationship Between Community Capital and Community Strength in the Special Economic Zone Area of Sakaeo Province

เฉลิมพงษ์ จันทร์สุขา[1], วรรณี เดียวอิศเรศ[2], ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์[3]
Chaloemphong Jansukar[1], Wannee Deoisres[2], Chaiyon Praditsil[3]

Received: *November 20, 2024*
Revised: *April 1, 2025*
Accepted: *April 11, 2025*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนชุมชนที่ดำรงอยู่และความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์และอิทธิพลของทุนชุมชนที่ดำรงอยู่กับความเข้มแข็งของชุมชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว กลุ่มตัวอย่างคือหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร และตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 416 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นประกอบด้วย แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง แบบสอบถามทุนในชุมชนที่ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางเศรษฐกิจ และแบบสอบถามความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหาเท่ากับ .90 และ .82 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .92 และ .89 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการศึกษาพบว่า ทุนชุมชนที่ดำรงอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว ด้านสังคมอยู่ในระดับมาก (M=3.49, $S.D.$=0.43) รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง คือ ทุนทางสิ่งแวดล้อม (M=3.40, $S.D$ =0.40) ทุนมนุษย์ (M=3.08, $S.D$ =0.49) ทุนวัฒนธรรม (M=2.95, $S.D$ =0.45) และทุนทางเศรษฐกิจ (M=2.85, $S.D$ =0.55) ระดับความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง (M=3.33, $S.D$ = 0.31) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ทุนชุมชนแต่ละด้านมีความสันพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r=.31-.75, p<.01) ทุนชุมชนทั้ง 5 ด้านร่วมกันทำนายความเข้มเข็งของชุมชนได้ร้อยละ 47.7 และทุนทางสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อ

[1]นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (Doctoral student in Doctor of Philosophy Program in Interdisciplinary of Sustainable Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University) E-mail: chaloemphong@vru.ac.th
[2]อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (Primary advisor of Philosophy Program in Interdisciplinary of Sustainable Development, Rambhai Barni Rajabhat University) E-mail: wannee.d@rbu.ac.th
[3]อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (Co-supervisor of Philosophy Program in Interdisciplinary of Sustainable Development, Rambhai Barni Rajabhat University) E-mail: chaiyon49@gmail.com

ความเข้มเข็งของชุมชนมากที่สุด (Beta=.575, p<.001) รองลงมาคือทุนมนุษย์ (Beta=.160, p<.001) ทุนทางสังคม (Beta=.146, p<.001) ทุนทางเศรษฐกิจ (Beta=.025, p<.05) ตามลำดับ ส่วนทุนวัฒนธรรมพบว่าไม่มีอิทธิพลต่อระดับความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
คำสำคัญ: ความเข้มแข็งของชุมชน, ทุนชุมชน, เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน, จังหวัดสระแก้ว

Abstract

This research aims to study the existing community capital and resilience, as well as their relationship and the influence of the community capital on resilience in the Special Economic Zone of Sa Kaeo Province. The sample consisted of 416 household heads residing in Phak Kha Subdistrict, Wattana Nakhon District, and Tha Kham, Ban Dan, and Pa Rai Subdistricts, Aranyaprathet District, Sa Kaeo Province, obtained through multi-stage random sampling. Data were collected using questionnaires developed by the researcher, comprising a general information questionnaire, a questionnaire on enduring community capital divided into five aspects—social, environmental, human, cultural, and economic—and a community resilience questionnaire, The content validity indices were .90 and .82, while the reliability coefficients were .92 and .89. respectively. Data were analyzed using descriptive statistics, Pearson's correlation coefficient, and multiple regression analysis.

The study revealed that the community capital in the Special Economic Zone of Sa Kaeo Province was high in the social aspect (M=3.49, SD=0.43), followed by moderate levels in the environmental (M=3.40, SD=0.40), human (M=3.08, SD=0.49), cultural (M=2.95, SD=0.45), and economic (M=2.85, SD=0.55) aspects. The level of community resilience was moderate (M=3.33, SD=0.31). Correlation analysis indicated a statistically significant positive correlation between each aspect of community capital and community resilience (r=.31-.75, p<.01). The five aspects of community capital collectively predicted 47.7% of community resilience, with environmental capital having the greatest impact (Beta=.575, p<.001), followed by human (Beta=.160, p<.001), social (Beta=.146, p<.001), and economic (Beta=.025, p<.05) capital, respectively. Cultural capital did not show a statistically significant influence on community resilience.
Keywords: Community Strength, Community Capital, Special Economic Zone, Sakaeo Province

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล ผ่านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2558-2579) โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างขีดความสามารถของบุคลากรและกระจายโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ทั่วถึง (กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนการประชาสัมพันธ์ สำนักโฆษก, 2557) โดยเฉพาะการส่งเสริมเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการลงทุนในรูปแบบต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2557) พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zones:

SEZs) ถูกกำหนดขึ้นตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาลไทย ซึ่งมีทั้งในรูปแบบของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนและเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง และการกระจายความเจริญออกไปยังภูมิภาคต่าง ๆ (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมการจัดหางาน, 2564)

นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะจังหวัดสระแก้ว เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ เนื่องจากมีการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม ซึ่งสามารถดึงดูดการลงทุนในภาคการผลิตและการขนส่ง (กรมการค้าระหว่างประเทศ, 2565) รวมถึงยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญ โดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจที่สามารถส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศได้โดยสะดวก ทั้งนี้ยังมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาการค้าชายแดน และการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงาน เช่น การแปรรูปสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม (สมาคมยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ, 2563) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสระแก้วนั้นยังมีข้อจำกัดและความท้าทายที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เช่น ความเสี่ยงจากการเกิดปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้น (พระมหาไทยน้อย สลางสิงห์, ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์ และพัทธกร ศาสนะสุพันธ์, 2561)

จากการศึกษาความท้าทายของนโยบายดังกล่าวในระดับท้องถิ่น พบว่าชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษยังคงมีข้อกังวลในเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนา รวมถึงการรับรู้ผลประโยชน์และผลกระทบจากการดำเนินนโยบาย (ศุภชัย วรรณเลิศสกุล, 2550) ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว โดยการศึกษาเรื่องทุนชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของประเทศอย่างมีเสถียรภาพ (ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์, 2561)

ดังนั้นเพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนตามนโยบายของรัฐได้อย่างเป็นปกติสุข จำเป็นต้องอาศัยการเสริมพลังชุมชนที่ชุมชนจำเป็นต้องมีความพร้อม ในการรองรับการพัฒนาทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยเกิดจากการสร้างความเข้มแข็งของทุนชุมชนซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย โดยผู้วิจัยมีคำถามวิจัยหลักที่ว่า ทุนชุมชนที่ดำรงอยู่มีอะไรบ้าง และความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับใด รวมถึงทุนชุมชนที่ดำรงอยู่กับความเข้มแข็งของชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร จึงเป็นประเด็นสำคัญที่นำไปสู่ความสนใจในการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว อันจะเกิดองค์ความรู้ใหม่ในแง่ของการศึกษาทุนชุมชน ที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว ต่อไปได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนชุมชนที่ดำรงอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนที่ดำรงอยู่ของกับความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว

ทบทวนวรรณกรรม

เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดสระแก้วมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการค้าระหว่างไทยและกัมพูชา ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจหลักของทั้งสองประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่นี้ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งหวังเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ (อาภาพร น่วมถนอม, 2562) โครงการเศรษฐกิจพิเศษชายแดนที่จังหวัดสระแก้ว ช่วยเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนนและการปรับปรุงด่านพรมแดน ซึ่งทำให้การเคลื่อนย้ายสินค้าระหว่างสองประเทศสะดวกขึ้นและเพิ่มโอกาสในการทำธุรกิจ ซึ่งจะเป็นทำให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในมิติที่หลายและเหมาะสมตามศักยภาพของชุมชน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2553)

การขับเคลื่อนการดำเนินงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในจังหวัดสระแก้ว ภาคส่วนต่าง ๆ ได้ขับเคลื่อนงานที่สอดรับกัน ทั้งด้านการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาในทุกมิติ เช่น ด้านความมั่นคง ด้านการพัฒนาชุมชนและสังคมรวมถึงสวัสดิการ ที่มีการขับเคลื่อนงานตามความพร้อมของประชาชน ในมิติของทุนชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ความสามารถช่วยขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นได้ ดังที่ ปิแอร์ บูร์ดิเยอร์ (Bourdieu, 1986) ได้อธิบายว่า ทุนชุมชนมีความหลากหลายและมีหลายมิติ เช่น **ทุนมนุษย์ (Human Capital)** หมายถึง ทักษะ ความรู้และประสบการณ์ที่บุคคลหรือชุมชนสะสมขึ้น ซึ่งสามารถใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Kwon & Lee (2021) ได้ศึกษาถึงการที่ทุนมนุษย์ช่วยให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยพบว่า การศึกษาที่มีคุณภาพสูงและการฝึกอบรมทางวิชาชีพเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการสร้างโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจ **ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital)** หมายถึง ความรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปใช้ในสังคม เช่น ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ ภาษาที่ใช้ในสังคม การศึกษาและความเข้าใจในค่านิยมต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างตำแหน่งทางสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Hwang, Kim, & Park (2018) พบว่าทุนวัฒนธรรมที่มีการศึกษาและการเรียนรู้เชิงลึกสามารถช่วยสร้างโอกาสในการเติบโตทางสังคมและส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการสะสมทุนวัฒนธรรมมากกว่า **ทุนทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Capital)** หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งรวมถึงที่ดิน น้ำและพื้นที่ธรรมชาติที่สามารถใช้ในการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมหรือการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Ives, Maller, & Horne (2019) ได้ศึกษาผลกระทบของทุนทางสิ่งแวดล้อมต่อความยั่งยืนในชุมชน พบว่า การเข้าถึงและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก **ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital)** หมายถึง ทรัพยากรทางการเงินที่สามารถใช้ในการลงทุน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน หรือสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ งานวิจัยของ Lamm & Green (2017) ได้วิเคราะห์บทบาทของทุนทางเศรษฐกิจในกระบวนการพัฒนาชุมชน พบว่า การมีทุนทางเศรษฐกิจที่เพียงพอมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการพัฒนาในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในเชิงโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่น **ทุนทางสังคม (Social Capital)** หมายถึง ความสัมพันธ์และเครือข่ายของบุคคลในสังคมที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ความไว้วางใจ การร่วมมือและการสนับสนุนทางสังคมจากสมาชิกในชุมชน โดยเน้นถึงความสำคัญของทุนทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยรวม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Durlauf & Fafchamps (2017) ได้ศึกษาถึงความสำคัญของทุนทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยพบว่า เครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งสามารถช่วยให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นได้ ซึ่งทุนในแต่ละด้านล้วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคมอันจะนำไปสู่การทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ในอนาคต

ทุนชุมชนตามแนวคิดของปิแอร์ บูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) มีความสอดคล้องกับการศึกษาของศิริพร แก้วมณี (2561) เรื่องชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน: กรณีศึกษาบ้านปลายคลองบางโพธิ์ พบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการรวมตัว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการบริหารจัดการร่วมกันของสมาชิกในชุมชน การมีส่วนร่วมและความสามัคคีเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับธนภรณ์ ศรีบุญเรือง (2560) ที่ศึกษาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชนบ้านตลุกคูณ พบว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมนี้ช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน ขณะที่ชนันภรณ์ อารีกุล (2565) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและเครือข่ายภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าหมายสุงสุดในการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องพิจารณาถึงพื้นฐานของชุมชนและท้องถิ่น นั้นก็คือ ทุนในรูปแบบต่าง ๆ หากสิ่งเหล่านั้นมีความพร้อมก็จะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจัดการปัญหาภายในชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การจัดการทรัพยากร และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งแนวทางและปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ประกอบด้วย 1. ความเข้มแข็งด้านองค์ประกอบ (Components of Community Strength) สามารถแบ่งออกเป็นหลายมิติที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรและความสามารถภายในชุมชน ประกอบด้วย ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรมและทุนทางสิ่งแวดล้อม 2. ความเข้มแข็งด้านกระบวนการ (Processes of Building Community Strength) ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชน(Community Participation) การสร้างความไว้วางใจ (Trust Building) การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) การเสริมสร้างความสามารถ (Capacity Building) 3. ความเข้มแข็งด้านผลลัพธ์ (Outcomes of Strengthening Community) หมายถึงการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะส่งผลลัพธ์ที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในด้านเศรฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการพัฒนาและเผชิญกับความท้าทายในอนาคต การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องพิจารณาทั้งในแง่ของทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ กระบวนการทางสังคมและผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนานั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน (Putnam, 2000) ดังนั้นการขับเคลื่อนพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้วให้บรรลุวัตถุประสงค์ สิ่งที่จำเป็นคือปัจจัยด้านทุนของชุมชน เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์ ส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) พื้นที่เป้าหมายที่ศึกษาคือ พื้นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว รวมทั้งหมด 8,517 ครัวเรือน (สำนักงานคลังจังหวัดสระแก้ว, 2564) มีประชากรรวมทั้งหมด 14,654 คน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie & Morgan (1970) ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 375 ราย เพื่อป้องกันความคาดเคลื่อนที่อาจเกิดจากกระบวนการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้เก็บจริง จำนวน 416 ราย คุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างคือมีสัญชาติไทย เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน อายุไม่น้อยกว่า 20 ปีบริบูรณ์ สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Sampling) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนประชากรของแต่ละตำบลจาก 4 ตำบลในเขตพื้นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว ซึ่งครอบคลุม 2 อำเภอ หลังจากนั้นสุ่ม

1 หมู่บ้านจากแต่ละตำบล และสุ่มครัวเรือนจากหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีโอกาสถูกเลือกเท่าๆ กัน ได้กลุ่มตัวอย่างดังนี้ 1) อำเภอวัฒนานคร ประกอบด้วยตำบลผักขะ มีประชากร 1,773 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 80 ราย 2) อำเภออรัญประเทศ ประกอบด้วย ตำบลท่าข้าม มีประชากร 3,113 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 60 ราย ตำบลบ้านด่าน มีประชากร 7,025 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 83 ราย และตำบลป่าไร่ มีประชากร 2,743 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 193 ราย

เครื่องมือที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือจากศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดเป็นข้อคำถาม ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป 8 ข้อ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามทุนชุมชนที่ดำรงอยู่ ประกอบด้วย ทุนเศรษฐกิจ 11 ข้อ ทุนมนุษย์ 14 ข้อ ทุนวัฒนธรรม 16 ข้อ ทุนสังคม 14 ข้อ ทุนสิ่งแวดล้อม 15 ข้อ ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย ด้านองค์ประกอบ 15 ข้อ ด้านกระบวนการ 14 ข้อ ด้านผลลัพธ์ 20 ข้อ ลักษณะแบบสอบถามส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (คะแนน 1 ถึง 5) คะแนนรวมมากแสดงว่ามีทุนชุมชนหรือความเข้มแข็งของชุมชนมาก แบบสอบถามได้รับการตรวจความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน มีค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) ของแบบสอบถามทุนชุมชนเท่ากับ .86 - .96 และแบบสอบถามความเข้มแข็งชองชุมชนเท่ากับ .82 หลังจากนั้นนำแบบสอบถาม จำนวน 40 ชุด ไปทดลองใช้ ในพื้นที่ตำบลท่าเกษม อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติครอนบาร์คแอลฟ่า (Cronbach’s Alpha) ได้ค่าเท่ากับ .92 และ.89 ซึ่งถือว่ายอมรับได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเริ่มจากการติดต่อผู้นำชุมชนทั้ง 4 ตำบลเพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่ เพื่อเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างและสอบถามข้อมูลเบื้องต้นว่ามีคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างหรือไม่ และส่งมอบแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างทำด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยเลือกช่วงเวลาเช้าและเย็น เนื่องจากเป็นเวลาว่างก่อนและหลังการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยได้รอรับหลังจากกลุ่มตัวอย่างตอบคำถามเสร็จเรียบร้อย พร้อมตรวจสอบความสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ (SPSS) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยมีระดับการแปลค่าเฉลี่ยคะแนน 5 ระดับ (ค่าเฉลี่ย 1.00 ถึง 5.00) และทดสอบฐาน ใช้วิธีการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression)

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 416 ราย พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 55.80 โดยที่มีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 46.01 ปี สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป.4–ป.6) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.40 คน อีกทั้งรายได้ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม อยู่ที่ 40,001 ถึง 80,000 บาท

ส่วนที่ 2 ระดับทุนชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้ว (เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) พบว่า มีทุนทางสังคมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากถึง 3.49 (S.D. = 0.43) รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านทุนสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.40 (S.D. = 0.40) ด้านทุนมนุษย์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.80 (S.D. = 0.49) ด้านทุนวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.95 (S.D. = 0.54) และด้านทุนเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.85 (S.D. = 0.55) ตามลำดับ

ตารางที่ 1: ระดับทุนชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้ว

ระดับทุนชุมชน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ทุนชุมชน ด้านเศรษฐกิจ	2.85	0.55	ปานกลาง
ทุนชุมชน ด้านมนุษย์	3.08	0.49	ปานกลาง
ทุนชุมชน ด้านทุนวัฒนธรรม	2.95	0.45	ปานกลาง
ทุนชุมชน ด้านทุนทางสังคม	3.49	0.43	มาก
ทุนชุมชน ด้านทุนสิ่งแวดล้อม	3.40	0.40	ปานกลาง

ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สามารถเข้ากองทุนด้านการเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.58 ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถสร้างรายได้ เพื่อหล่อเลี้ยงครอบครัว อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.97 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ของภาครัฐหรือเอกชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.90 ขณะเดียวกันมีโฉนดที่ดินเป็นของตนเอง อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย 2.56 และการมีสังหาริมทรัพย์ เช่น ทองคำ เครื่องเพชร เครื่องประดับ พระเครื่อง ที่มีมูลค่า อยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยเพียง 2.47 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามสามารถสร้างอาชีพเสริมให้กับตนเองและมีเงินออมไว้ใช้ยามฉุกเฉิน รวมไปถึงมีทรัพย์สินตลอดจนเครื่องมือในการประกอบอาชีพเป็นของตนเอง

ทุนชุมชนด้านมนุษย์ จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม หรือความเชื่อของชุมชน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.49 รองลงมาผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าตนเองมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.44 ขณะเดียวกันผู้ตอบแบบสอบถามมีความสามารถในการช่วยเหลือผู้อื่นได้ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.28 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามสามารถขอความช่วยเหลือจากนักธุรกิจในชุมชนได้ อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.74 แต่ขณะที่การขอความช่วยเหลือจากนักการเมืองในท้องถิ่น อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเพียง 2.50 ขณะเดียวกันผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเป็นที่พึ่งและได้รับการยอมรับจากชุมชน สามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่ได้

ทุนชุมชนด้านทุนวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สามารถพูดภาษาถิ่นได้ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยมากถึง 4.30 รองลงมาพบว่าในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.63 รวมถึงในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีการแต่งการที่เป็นเอกลักษณ์ อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยถึง 3.55 แต่ขณะที่การมีมีโบราณวัตถุ รูปปั้น ภาพวาด ของชุมชน พบว่า มีอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.24 รวมไปถึงการยอมรับและนับถือสิ่งลี้ลับของคนในชุมชน อยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.22 อีกทั้งการรักษาโรคด้วยหมอคาถา (เป่าเพี๊ยง) อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเพียง 2.08 ตลอดจนชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีพิธีกรรมที่มีความเฉพาะ มีอาหารพื้นถิ่น หัตถกรรม เรื่องเล่า โบราณวัตุและโบราณสถานที่เป็นเอกลักษณ์

ทุนชุมชนด้านทุนทางสังคม จากการศึกษาพบว่า เพื่อนบ้านให้ความช่วยเหลือผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากถึง 4.03 รองลงมาผู้ตอบแบบสอบถามมีความไว้วางใจเพื่อนบ้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.03 ขณะที่การยอมรับผู้สูงอายุและเยาวชนในชุมชน อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.90 แต่ขณะที่การติดต่อขอความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือบุคคลในเครือข่ายนอกชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่

3.13 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามได้รับการดูแลจากหน่วยงานภาครัฐในชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.88 ตลอดจนผู้ตอบแบบสอบถามเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรภายในและภายนอก อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.67 อีกทั้งผู้ตอบแบบสอบถามมีความรักและความผูกพันกับชุมชน มีการอาศัยอยู่ด้วยกันในระบบเครือญาติและร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณะภายในและภายนอกชุมชน

ทุนชุมชนด้านทุนสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีโรงพยาบาลหรือ รพ.สต. ที่มีคุณภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.82 ขณะเดียวกันโรงเรียนในชุมชนสามารถเป็นแหล่งเรียนให้กับชุมชน อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยถึง 3.77 รวมถึง ไฟฟ้าในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามเพียงพอและทั่วถึง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.70 แต่ขณะที่ระบบอินเตอร์เน็ตหรือสัญญาณโทรศัพท์ในชุมชนมีบริการทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.18 ตลอดจนน้ำประปาในชุมชนมีคุณภาพ อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.99 และชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.86 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าวัดเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ ตลอดจนคุณภาพดินและน้ำอยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับสภาพถนนและสัญญาณอินเตอร์เน็ต

ส่วนที่ 3 ระดับความเข้มแข็งของชุมชน (เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) พบว่า ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนสระแก้ว มีความเข้มแข็งของทุนชุมชนด้านกระบวนการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากถึง 3.42 (S.D. = 0.41) รองลงมาคือความเข้มแข็งของทุนชุมชนด้านผลลัพธ์ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.30 (S.D. = 0.33) และสุดท้ายความเข้มแข็งของชุมชนด้านองค์ประกอบ อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.28 (S.D. = 0.37) โดยภาพรวมความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.33 (S.D. = 0.31)

ตารางที่ 2: ระดับความเข้มแข็งของชุมชน

ระดับความเข้มแข็งของชุมชน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ความเข้มแข็งของชุมชน ด้านองค์ประกอบ	3.28	0.37	ปานกลาง
ความเข้มแข็งของทุนชุมชน ด้านกระบวนการ	3.42	0.41	มาก
ความเข้มแข็งของทุนชุมชน ด้านผลลัพธ์	3.30	0.33	ปานกลาง
รวมระดับความเข้มแข็งของชุมชน	**3.33**	**0.31**	**ปานกลาง**

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านองค์ประกอบ จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าคนในชุมชนของตนมีศักยภาพและมีความสามารถที่หลากหลาย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.67 ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าชุมชนของตนมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยถึง 3.66 อีกทั้งผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าคนในชุมชนของตนมีสุขภาพจิตใจที่ดี มีความสุข อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.61 แต่ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าคนในชุมชมของตนไม่ปฏิบัติตนผิดศีลธรรม ผิดคุณธรรม ผิดจริยธรรม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.01 อีกทั้งผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าในชุมชมของตนมีกองทุนด้านการเงิน หรือด้านสังคมหรือด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.99 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าในชุมชมของตนมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ อยู่ในระดับปานกลาง

มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.98 รวมไปถึงผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ มีกิจกรรม มีการอบรมเพิ่มศักยภาพของสมาชิกทั้งเรื่องการประกอบอาชีพและสุขภาพ

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านกระบวนการ จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าชุมชนของตนเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะอย่างเท่าเทียม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.69 ขณะที่ชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยถึง 3.63 รวมถึงสมาชิกในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.52 แต่ขณะที่ การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การพัฒนาชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที 3.31 ตลอดจนผู้นำชุมชนผู้ตอบแบบสอบถาม มุ่งแก้ไขหรือพัฒนาเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.28 รวมไปถึงชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีเป้าหมายที่จะพัฒนาร่วมกันอย่างชัดเจน อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยเพียง 3.23 ขณะเดียวกันเมื่อชุมชนเกิดปัญหา สมาชิกในชุมชนจะร่วมกันแก้ไข โดยมีผู้นำที่เป็นผู้ประสานงานและเชื่อมโยงสมาชิกรวมถึงมีการทำงานที่โปร่งใส

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านผลลัพธ์ จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าคนชุมชนของตนมีความสุข อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากถึง 3.92 ขณะที่ชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีความพอเพียง อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน มีค่าเฉลี่ยถึง 3.87 รวมถึงชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามสามารถพึ่งตนเองได้ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.61 แต่ขณะที่ ปัญหาวัยรุ่นในชุมชนลดลง เช่น คุณแม่วัยใส เด็กแว้น ยาเสพติด อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.82 ตลอดจนคนในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามมีภาระหนี้สินที่ลดลง อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.72 รวมไปถึงชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีการลักขโมย เพราะทุกคนช่วยกันดูแล อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.70 อีกทั้งคนในชุมชนมีความเสียสละและสามัคคี โดยส่วนใหญ่สมาชิกจะมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ทั้งการมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิก

ส่วนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชนกับความเข้มแข็งของชุมชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จังหวัดสระแก้ว (เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3) ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันพบว่า ทุนชุมชนที่ดำรงอยู่ในด้าน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มเข็งของชุมชน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จังหวัดสระแก้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 3 และจากการวิเคราะห์ถดถอยพหุ โดยการนำตัวแปรอิสระ 5 ตัวแปร เข้าสมการแล้วคำนวณโดยใช้วิธีปกติ (Enter) พบว่า ทุนชุมชนทั้ง 5 ด้านร่วมกันทำนายความเข้มแข็งของชุมชนได้ร้อยละ 47.7 โดยทุนทางสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมากที่สุด (Beta=.575, p<.001) รองลงมา คือ ทุนมนุษย์ (Beta=.160, p<.001) ทุนทางสังคม (Beta=.146, p<.001) ทุนทางเศรษฐกิจ (Beta=.025, p<.05) ตามลำดับ ส่วนทุนวัฒนธรรม พบว่า ไม่มีอิทธิพลต่อระดับความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 3: ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งชุมชน

	ตัวแปร	**ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)**	**ระดับ**
		ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งชุมชน	
1	ทุนทางเศรษฐกิจ	.311**	สัมพันธ์ปานกลาง
2	ทุนมนุษย์	.520**	สัมพันธ์ค่อนข้างมาก

3	ทุนวัฒนธรรม	.310**	สัมพันธ์ปานกลาง
4	ทุนทางสังคม	.389**	สัมพันธ์ต่ำปานกลาง
5	ทุนทางสิ่งแวดล้อม	.575**	สัมพันธ์ค่อนข้างมาก

*Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).***

ตารางที่ 4: ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสามารถในการทำนายทุนชุมชน

	ตัวแปร	B	Std. Error	Beta	t	Sig
	(Constant)	1.090	.123		8.834	.000
1	ทุนทางเศรษฐกิจ	.050	.022	.088	2.246	.025
2	ทุนมนุษย์	.160	.028	.254	5.688	.000
3	ทุนวัฒนธรรม	.001	.028	.002	.046	.964
4	ทุนทางสังคม	.146	.028	.206	5.250	.000
5	ทุนทางสิ่งแวดล้อม	.321	.029	.422	10.948	.000
R Square = .483		**Adjusted R Square = .477**		**F= 3.357**	**Sig F Chang = .000**	

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

การพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้วให้เกิดความยั่งยืน มิได้มุ่งเน้นการพัฒนาไปที่ระบบเศรษฐกิจหรือโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณาถึงทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ ตามแนวคิดของปิแอร์ บูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) ถึงแม้ว่าทุนชุมชนแต่ละด้านจะมีระดับความแตกต่างกัน แต่ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความพร้อมในการรองรับการพัฒนาในทุกรูปแบบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เพื่อไม่ให้พื้นที่หรือชุมชนสูญเสียอัตลักษณ์พื้นถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาอภิชาติ ธมฺมาภินนฺโท (งันลาโสม) (2558) พบว่า การรักษาและส่งเสริมทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและช่วยป้องกันการสูญเสียอัตลักษณ์และวัฒนธรรมเมื่อมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเป็นไปในทิศทางเดียวกับสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4 (2552) การพัฒนาชุมชนในทุกมิติควรคำนึงถึงการรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อป้องกันผลกระทบด้านลบจากการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการเพิ่มขึ้นของทุนทางเศรษฐกิจ จะส่งผลให้เข้มแข็งของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากทุนทางเศรษฐกิจในชุมชนเป็นฐานรากที่สำคัญสำหรับสร้างงาน สร้างอาชีพ และนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงเป็นการสะท้อนถึงทักษะในการบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนอันจะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Putnam (2000) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน พบว่า ชุมชนที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงมีแนวโน้มที่จะมีการมีส่วนร่วมของสมาชิกมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ขณะที่การเพิ่มขึ้นของทุนมนุษย์ จะส่งผลให้เข้มแข็งของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากทุนมนุษย์ในชุมชน คือ แหล่งสะสมทรัพยากรที่สำคัญและทรงคุณค่าทั้งภูมิปัญญา ความคิด กระบวนทัศน์และความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคล ยิ่งมีสมาชิกในชุมชนมากเท่าไร ก็จะยิ่งมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์มากขึ้นเท่านั้น นั่นจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะหนุนเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับ

Becker (1993) ที่พยายามอธิบายบทบาทของทุนมนุษย์ในการพัฒนาชุมชน ว่าการลงทุนในทุนมนุษย์ เช่น การศึกษาและการฝึกอบรม มีผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น

รวมถึงการเพิ่มขึ้นของทุนทางสังคม จะส่งผลให้เข้มแข็งของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากทุนทางสังคมจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และผูกโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน ผ่านกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ อันจะนำไปสู่ความเป็นปึกแผนที่มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมั่นคง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Szreter และ Woolcock (2004) ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมมีผลกระทบต่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างไร โดยเน้นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนสามารถส่งเสริมการสนับสนุนและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถรับมือกับความท้าทายได้ดีกว่า

ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของทุนทางสิ่งแวดล้อม จะส่งผลให้เข้มแข็งของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากทุนทางสิ่งแวดล้อมมีผลทำให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนสามารถทำให้สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งนั่นจะเป็นผลทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Ostrom (2015) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนและผลกระทบต่อความเข้มแข็ง พบว่าชุมชนที่มีการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมและมีกลไกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชน และการเพิ่มขึ้นของทุนทางวัฒนธรรม จะส่งผลให้เข้มแข็งของชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากความหลายและความเข้มข้นของวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นรากฐานในการขับเคลื่อนชุมชน โดยในปัจจุบันสังคมได้ผลิตสร้างวัฒนธรรมให้อยู่ในรูปแบบของสินค้า ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาในทุก ๆ มิติได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Behrends, & Davy (2019) ได้ศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนชาวเมารีในนิวซีแลนด์ พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวและส่งเสริมความยั่งยืนทางสังคม ชุมชนที่มีการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมมักจะมีความร่วมมือและสามารถรับมือกับปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจได้ดีกว่า

ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนทุนชุมชนภายในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและการพัฒนาทุนของชุมชนอันเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะผู้ที่กำหนดและขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดสระแก้ว ควรเชื่อมโยงและพัฒนาทุนชุมชนในทุกมิติให้สอดรับกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UN SDGs) รวมถึงภาคประชาชนควรบูรณาการให้เกิดการกระจายองค์ความรู้ ทรัพยากรภายในชุมชนของตนเองเพื่อก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของทุน เมื่อทั้งภาคประชาชนและภาครัฐได้ขับเคลื่อนจำเป็นต้องให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในลักษณะการบูรณาการร่วมกัน เนื่องจากในพื้นที่เป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อให้ทุกภาคส่วนร่วมกันพัฒนาพื้นที่ได้อย่างสมดุลรวมถึงรองรับการพัฒนาในทุกรูปแบบด้วยทุนชุมชนที่เข็มแข็ง

รายการอ้างอิง

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมการจัดหางาน. (2564). *เขตเศรษฐกิจพิเศษ.* กรมการจัดหางาน. https://www.doe.go.th/

กรมการค้าระหว่างประเทศ. 2565. *สถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา (รายการสินค้า) ปี 2562 ถึง 2564 (มกราคม – กุมภาพันธ์).* ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. กองความร่วมมือธุรกิจการค้าและการลงทุน. http//www.data.go.th/dataset/kh-feb-2565-2564.

กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนการประชาสัมพันธ์สำนักโฆษก. (2557). *ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์.* สำนักโฆษก.

ชนันภรณ์ อารีกุล. (2565). แนวทางการเสริมสร้างทุนชุมชนให้เข้มแข็งสู่การกำหนดปัจจัยแห่งความสำเร็จ. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 5(1), 143-160. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/download/247367/170195/

ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. (2561). กระบวนการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาคตะวันออก. *วารสารเศรษฐศาสตร์และการพัฒนา*. 45(2), 33-48.

ธนภรณ์ ศรีบุญเรือง. (2560). แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชนบ้านตลุกคูณ. *วารสารวิจัยและพัฒนาชุมชน,* 8(3), 85-100. https://www.thaiscience.info/journals/Article/TKJS/10987368.pdf

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, นักวิจัย (2553). *ทุนนิยมชายแดน นิคมเกษตรกรรมยางพาราและการล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมในภาคใต้ของลาว: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

พระมหาไทยน้อย สลางสิงห์, ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์ และพัทธกร ศาสนะสุพันธ์. (2561). สิทธิการพัฒนาของประชาชนภายใต้นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ: กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัด. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์.* 19(1), 134-150.

พระมหาอภิชาติ ธมฺมาภินนฺโท (งันลาโสม). (2558). *มิติทางวัฒนธรรมของการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองช้าง ตำบลหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์.* สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. https://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2558/b190499.pdf

ศิริพร แก้วมณี. (2561). ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน: กรณีศึกษาบ้านปลายคลองบางโพธิ์. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์*. 13(2), 45-60. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/var/article/view/146941

ศุภชัย วรรณเลิศสกุล. (2550). เขตเศรษฐกิจพิเศษสะหวัน-เซโน: การศึกษาเปรียบเทียบ. *วารสารการพัฒนาทางเศรษฐกิจ*. 19(4), 55-65.

สมาคมยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ. (2563). *แนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วและผลกระทบทางเศรษฐกิจ.* https//www.sscthailand.org/uploads_ssc/research_20201116160551675648329O.pdf

สำนักงานคลังจังหวัดสระแก้ว. (2564, 30 กันยายน). *รายงานประมาณการเศรษฐกิจจังหวัดสระแก้ว ฉบับที่ 3/2564*. https://www.opsmoac.go.th/sakaeo-news-files-441891791126

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2557). *การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (คำสั่ง คสช. ที่ 72/2557).* สำนักกฤษฎีกา.

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 4. (2552). *การศึกษารูปแบบและแนวทางการใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.* https://tpso4.m-society.go.th/images/DatabaseTPSO4/Research/2552/research52.pdf

อาภาพร น่วมถนอม. (2562). การบริหารจัดการเมืองเศรษฐกิจชายแดน : เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว. *วารสารการเมือง การบริหารและกฎหมาย.* 11(1), 65-72.

Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education.* (3rd ed.). University of Chicago Press.

Behrends, A., & Davy, J. (2019). Cultural capital and social cohesion in rural communities: A case study of the Maori in New Zealand. *Journal of Rural Studies.* 68, 17-24. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.02.003

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. *Handbook of theory and research for the sociology of education.* Greenwood Press.

Durlauf, S. N., & Fafchamps, M. (2017). *Social capital*. In B. F. Jones (Ed.), Handbook of the economics of education. Elsevier.

Hwang, H., Kim, Y., & Park, S. (2018). Cultural capital and social stratification: The impact of cultural resources on social mobility in contemporary societies. *Sociology of Education*. 91(2),145–163. https://doi.org/10.1177/0038040717746239

Ives, C., Maller, C., & Horne, R. (2019). Environmental capital and community resilience: The role of environmental resources in the development of local communities. *Ecological Economics*. 156, 72-80. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.09.015

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610.

Kwon, H., & Lee, S. (2021). Human capital and community economic development: The role of education and skills training in rural areas. *Journal of Rural Studies*, 77, 12-22.

Lamm, A. J., & Green, M. C. (2017). The Role of Economic Capital in Social Development. *Journal of Economic Sociology.* 5(2), 100-120.

Ostrom, E. (2015). *Governance of the Commons: A Research Agenda. In The Future of the Commons: Beyond Market Failure and Government Regulation*. Routledge.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by Association? Social Capital, Social Theory and the Political Economy of Public Health. *International Journal of Epidemiology*. 33(4), 650-667. https://doi.org/10.1093/ije/dyh013